

evanescit : imo una prorsus est concorsque sententia : uxorem aliam duci nunquam posse, priori superstite.

Sed nec desunt validissima argumenta ex intima rei natura petita, quae ostendant illam adiectionem ab evangelio Marci esse omnino respuendam, immo et repugnare contextui. Nam Marci si contextum introspeciamus, ex ipso Christi scopo, qui erat discipulos suos privatim, seu *in domo* de matrimonio instituere, illico colligimus, clausulam illam huc pertrahi non posse. In hypothesi enim adversariorum, manifestum est, quod sua responsione Iesus in maiorem adhuc perplexitatem discipulos suos induxisset. Siquidem ii turbati fuerunt ex responso Pharisaeis dato, praecipue vero ex illa generali sententia : *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam* (nulla addita exceptione) *duxerit, moechatur, et qui dimissam duxerit* (nulla iterum exceptione addita) *moechatur*; hinc iuxta relationem Marci, Dominum iterum domi interrogarunt *de eodem*. Iam vero si Christus clausulam, quam in hypothesi voluisset subintelligi, non expressisset, nonne in eadem eos obscuritate ac perplexitate reliquisset? Praeterea, si ea clausula *nisi ob fornicationem* insereretur Marci textui, hic exurgeret sensus : « Quicumque dimiserit uxorem suam, *nisi ob fornicationem*, et aliam » duxerit, adulterium committit super eam : et si uxor dimiserit virum suum, *nisi ob fornicationem*, et alii nupserit, moechatur; » tunc vero Christi verba non essent declaratio, prout postulabatur, sed repetitio verborum apud Matthaeum, si excipias quod apud Marcum de mulieribus etiam viros suos dimittentibus inserta sit mentio, de qua tamen re quaestio non erat. Adeoque discipuli ad iteratam suam de matrimonio quaestionem nullum declaratorium responsum retulissent. Contra vero si Christus, omni obscuritate semota, quae ex adiecta clausula de dimissione oriri poterat circa dissolutionem etiam coniugii, aperte ipsis enunciauit perfectam perpetuamque indissolubilitatem coniugii in quocumque casu, nulla exceptione facta, res clara evasit; et id quidem congruit cum Christi agendi ratione, quoties maioris claritatis gratia discipuli ulteriorem ab eo explicationem

seiscitabantur (107). Non modo igitur subintelligenda non est clausula de fornicatione in textu Marci, sed eam non patitur contextus, neque scopus Christi discipulos alloquentis. Et haec de Marco.

Ad textum vero Lucae XVI. 18. quod attinet, is ita se habet : « Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur, et qui dimissam ducit, moechatur. » Haec verba clarissima sunt, ac divortiorum patronos prorsus perimunt. Ast hoc ipso technas omnes inquirunt ad eorum vim eludendam. Aiunt enim veluti ex abrupto ea a Luca referri absque ullo nexu cum antecedentibus et consequentibus, quae sunt parabola de villico iniquitatis et de divite epulone. Item concisam nimis eam esse sententiam, quae propterea per textum Matthaei exponi debeat, apposita clausula de fornicatione. Denique eam ad nihil inseruire in quaestione de matrimonio enarranda (108).

Verum enimvero id perinde est ac dare manus victas, nec ullam esse viam, qua se expediant, aperte fateri. Itaque primo falso assumunt hoc Christi effatum, prout a Luca refertur, nullo nexu cum praecedentibus coniungi, quum potius pateat, illud optime cum praecedentibus cohaerere; falsum item est in praecedentibus nil aliud haberi, praeter parabolam de villico iniquitatis; post illam enim dixerat Christus : « Lex et prophetae, » usque ad Ioannem : ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis in illud vim facit. Facilius est autem coelum et terram » praeterire, quam de lege unum apicem cadere; » deinde subdit : *Omnis etc.* Quaestio itaque discutienda est de quanam lege hic Christus mentionem fecerit, de cuius implemento ad apicem usque sermo habetur. Porro nullum dubium hic agi de vinculi coniugalis perennitate, adeoque de lege, quae eiusdem vinculi perennem indissolubilitatem constituit, ita ut neque in casu separationis seu dimissionis ad novas nuptias transire liceat. Cum vero

(107) Sic Marc. VII. 17. IX. 22., perhibentur discipuli Christum interrogasse et utrobique clarum responsum accepisse.

(108) Ita Hammondus, Heumanus, Pott, Christian. Marklin, quorum omnium sententias, nec non Kuinoelii copiose refert Roskovány §. 94.

huiusmodi in tota Mosaica oeconomia nusquam appareat, dicendum est aliam esse legem, ad quam hic Iesus respexit; nimirum illam, quam in suo cum pharisaeis colloquio iisdem in memoriam revocavit, et ad quam matrimonia suorum fidelium in nova lege conformari voluit. Ea autem habetur Genes. II. 24. in illis verbis ab Adam, Deo inspirante, prolatis: « Propter » hoc dimittet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit » uxori suae, et erunt duo in carne una. » Quibus verbis Iesus Matth. XIX. 6. adiecit: « Itaque iam non sunt duo, sed una » caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. » Haec lex illa est a Iudaeis, Mose ipso annuente ob duritiam cordis eorum, neglecta, quam Iesus ad pristinam integritatem revocare voluit.

Iam vero in hypothesi adversariorum, qui etiam textui Lucae inserere, seu potius intrudere vellent illam exceptionem, nisi ob fornicationem, ut in casu adulterii matrimonii vinculum abrumperetur, illud, quod Christus v. 17. pronunciavit: « Facilius est autem coelum et terram praeterire, quam de lege » unum apicem cadere » non amplius subsisteret; nec verba Iesu, quibus apud Matthaenum pharisaeos ad primaevam matrimonii institutionem revocavit, verificarentur, nec sensum commodum funderent. Siquidem iuxta adversarios verba Matth. XIX. 4. seqq. *Non legistis etc.* minime significarent oppositionem inter legem primitivam matrimonii et aliam posteriorem ex Moisis conniventia inductam. Attamen hanc oppositionem necessario designare debent, cum aperte dixerit Christus: *Ab initio non fuit sic*, seu matrimonium prout primitus a Deo constitutum fuit, indissolubile extitit, nec nisi serius ex Moisis indulgentia potuit dissolvi per libellum repudii dandum, cum vir in uxore repererit *foeditatem*. Dum igitur Christus profitetur apud Lucam, e lege ne unum quidem apicem cadere posse, hoc in matrimonio patefacit, dum de eo pronunciat, tam aeternam esse debere coniugalem coniunctionem, qualis fuit ab initio; seu antiquam de matrimonio legem Genes. II. 24. expressam, in regno suo, sive in Ecclesia sua ad apicem usque adimpleri debere,

facultate quavis a Mose concessa dimittendi uxorem in posterum sublata (109).

Ex his colligitur non modo Christi effatum cum antecedentibus cohaerere, verum etiam ita cum antecedentibus connecti, ut omnem excludat exceptionalis clausulae locum, ac proinde in quovis eventu conjugium indissolubile ex Christi sententia permanere.

Iam si harmonice textus, quos expendimus ex Matth. V. et XIX. Marci X. et Luc. XVI, disponantur et coordinentur, hunc iis inesse sensum colligimus, quem verbis ipsis efferam, quibus usus est cl. Roskovány, qui egregiam hac super re operam navavit: « Vos, pharisaei, audistis, ad divortium non aliud esse a » lege Mosis necessarium, quam ut maritus dimissae suae uxori scribat libellum repudii. Ego vero dico vobis Mosen concessionem hanc non nisi propter duritiam cordis vestri vobis » permisisse, ab initio autem non fuisse sic. Excepta causa fornicationis, vir non potest suam uxorem dimittere, secus reus » est adulterii, quod uxor eius post dimissionem suam alteri nubendo, perpetrat. Ex causa fornicationis potest uxor dimitti; neque in hoc casu vir uxorem adulteram repudians, adulterium committere censendus est, si uxor eius dimissa alteri » nubat. Porro dico vobis: uxores a viris dimissas aliis viris » nubere non posse, nec viros, qui dimittunt uxores suas, alias » ducere: quia in hoc casu utrobique adulterium committeretur. Mea de vinculo matrimonii doctrina est: nec virum uxorem suam, nec uxorem virum suum dimittere, et post dimissionem in nova vota matrimonialia transire posse, quin adulterii rei fiant; ab initio enim, (quum Deus hominem creasset,) » masculum et foeminam fecisse eos et dixisse: propter hoc » relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae,

(109) Ita rursus Roskovány op. cit. §. 92. Cf. etiam quae hanc in rem scribit Estius *Comment.* in cap. VII. ad Rom. 2. ubi quaerens de quam lege disserat Apostolus, cum ait, *Mulierem alligatam esse legi* quamdiu vir eius vivit, ostendit non de alia lege intelligi posse quam de ea lege conjugii instituta in paradiso Genes. II. qua edictum est: *Relinquet homo etc.*

» et erunt duo in carne una, quod ergo Deus coniunxit, homo
» non separet (110).»

Ex his deprenhendimus, num vere divortiorum patroni affirmaverint, textui huic aut inserendam, aut saltem subintelligendam clausulam exceptionalem de fornicatione; siquidem perinde id foret, ac locum perspicuum per obscurum exponere; deinde ut vim haberet istorum assertio, deberet supponi, quod falsum esse ostendimus, nempe per illam clausulam Christum in casu adulterii coniugium dissolvi docuisse.

§. III.

Eadem textuum Matthaei interpretatio de perpetua coniugii Christiani indissolubilitate ex Apostolo Rom. VII. et I. Cor. VII. confirmatur.

Scribens Apostolus ad Romanos, ut ostenderet Iudaeis ad religionem christianam conversis, ipsos per Christi mortem liberatos fuisse a legis servitute, usus est similitudine seu allegoria coniugii, quod tamdiu insolutum perdurat, quamdiu coniuges in vivis sunt, solvitur autem per mortem alterutrius. Sic porro scribit: cap. VII. 1-4. « An ignoratis, fratres, (scientibus enim » legem loquor), quod lex in homine dominatur quanto tempore vivit? Nam quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri: ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. » Ex quibus verbis, atque ex ipsa similitudinis ratione, concludunt communi fere consensu theologi ac interpretes catholici, omnimodam indissolubilitatem matrimonii praedicari, secus ac visum fuerit inter ipsos catholicos Erasmo (111), Caietano (112), Cathari-

(110) Ibid. §. 95.

(111) Tum in *Paraphras. in evangel. Matthaei*. Opp. ed. Lug. Batav. 1703. tom. VII. col. 97 seq. Tum in *Annotat. in epist. ad Rom.* col. 393. Tum denique in *Annot. in epist. ad Cor.* cap. VII. col. 696 seqq.

(112) *Comment. in Matth.* cap. XIX. et in *comment. in I. Cor.* VII. ubi scribit: « Mirari se summopere, quod torrens Doctorum viro licentiam denuo

no (113), nonnullisque aliis, praesertim vero neotericis divortiorum patronis (114). Nos prioribus assentimur, ea tamen ratione, quam postea subiiciemus.

Interim animadvertimus, Apostolum hic non videri directe loqui de lege Christi, ut aliqui exponunt, siquidem ex parenthesi (scientibus enim legem loquor) perspicuum est Paulum alloqui Iudaeos conversos, et quidem ex notione, quam in iis supponit, legis Mosaicae. Quod magis elucet ex ipsa similitudinis, qua utitur, natura; nam comparat legem Mosaicam viro, qui dominatur uxori, quamdiu vivit; gentem vero Iudaicam uxori, quae coniugio devincitur vivente viro, cui subiecta est, eoque mortuo, omni vinculo solvitur; ita nimirum per mortem Christi Iudaica gens liberata est a legis Mosaicae iugo. Animadvertimus praeterea, hoc in loco sermonem esse de matrimonio, quod consummatum vocant, ut patet tum ex gr. voce *ἄναδρος*, qua significatur quodammodo concubitus, tum ex eo quod sequitur: *si fuerit cum alio viro*.

Quibus positis, dubium non est, quin Apostolus verbis allatis significare intenderit, non dirumpi matrimonii consummati vinculum, adeoque haud posse uxorem ad alias, supposito etiam adulterii flagitio, transire nuptias, donec vir eius vixerit, ad eum

» ducendi (uxorem) abiudicaverit, cum Iesus causam fornicationis clare exceperit. »

(113) Opusc. *De matrimonio quaest. ult. Annotat. cont. Caiet.* lib. V. in fine. Ubi inter caetera haec habet. « Nec ex evangelio, nec ex Apostolo posse colligi, » non licere in causa fornicationis aliud inire matrimonium, quod tamen cum » variis canonibus Ecclesiae sit prohibitum, fieri non debet nisi accedente iudicio et auctoritate Ecclesiae; id autem soli viro, non uxori licitum esse; ita, » ut solvatur vinculum ex parte viri propter adulterium uxoris, non solvatur vero ex parte uxoris, quae sine spe secundi coniugii debet remanere. » Porro Caietanus et Catharinus opinionem suam Ecclesiae iudicio subiecerunt; scripserunt autem ambo ante definitionem conc. Tridentini sess. XXIV. can. VII. Nam Caietanus extremum diem clausit an. 1534. adeoque 19. an. citius quam habita fuerit illa sessio. Catharinus vero mortuus est an. 1533. nempe decennio ante eiusmodi sessionem, quae an. 1563. habita est. Caietanus enim expresse ait in cap. XIX. Matth. pag. 40. « Salva semper Ecclesiae definitione. » quae hactenus non apparet. »

(114) Cf. Estium *Comment.* in hunc loc.

modum, quo Iudaei non potuerunt se a legis servitute eximere, quamdiu per mortem Christi illa non fuisset abolita, non obstantibus tot eorum praevaricationibus. Quemadmodum igitur non poterant Iudaei a lege veteri emancipari nisi per Christi mortem, sic uxor nunquam poterit a coniugii sui vinculo liberari nisi per mariti obitum. Siquidem in hoc praecise consistit totius comparationis vis et scopus, seu ut vocant *comparationis punctum*. Iam vero si exceptionem aliquam, saltem fornicationis aut adulterii, voluerimus in hunc textum intrudere, aut in eo subintelligere, tota pessumdaretur Apostoli similitudo, imo falsa evaderet, ut per se patet.

Verumtamen in lege Mosaica, regerunt adversarii, per libellum repudii poterat dissolvi coniugium, et ad hanc legem alludit Apostolus; eius igitur mens est, ex *regula* quidem non dissolvi coniugium nisi morte, posse vero in casu *exceptionali*, interveniente scilicet adulterio. Ast praeterquam quod, uti ostendimus, Moïses non ob causam fornicationis sive adulterii libellum repudii dari permiserit, sed alias ob causas sive physicas sive morales, propter quas uxor gratiam apud virum non inveniret, Apostolus hic spectat, quod lex per se postulat, non autem quod ex concessione liceret, illa vero lex, ad quam respicit, ea est, quae habetur Genes. II. 24. « Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una. » His autem verbis significatam esse indissolubilitatis legem docet Christus Matth. XIX, dum ex iis infert: « Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. » Id vero quod de lege repudii Moïses statuit, ostendit permittentis fuisse, non approbantis, et quidem ad duritiam cordis eorum, quibus lex illa data fuit, salva tamen lege primordiali, quam Deus per dispensationem non abrogavit. Hoc ipsum igitur Paulus etiam significat, dum praefatus se legem scientibus loqui, affirmat mulierem viro suo dum is vivit, obligatam manere, nec nisi eius morte solvi a lege viri (145). Nisi enim id admittatur, uti iam diximus, nulla

(145) Cf. Estium *Comment.* in epist. ad Rom. VII. 1 seqq.

foret eius comparatio; quod sine Apostoli iniuria dici nequit.

Quapropter, etsi daremus Apostolum *directe* ad coniugia alludere, quae penes Iudaeos celebrabantur, dicimus tamen, eum loqui de iis iuxta legem primitivam omnimode indissolubilitatis, prout a Christo lex ea fuit et declarata et confirmata, adeoque Apostolum allocutum fuisse fideles ex iudaismo conversos, similitudine petita ex notione, quam de matrimonio habebant tum ex lege, tum ex Christo, ut ostenderet, legem ritualement ac iudicalem Mosaicam morte Christi cessasse.

Haec vero confirmantur, si ratio habeatur chronologiae, qua constat, epistolam ad Romanos ab Apostolo scriptam fuisse plures annos, postquam Marcus in Romanorum gratiam suum exaraverat evangelium, in quo ex Petri praedicatione retulerat Christi doctrinam de perfecta coniugii indissolubilitate (146). Cum proinde Iudaei fideles iamdiu imbuti essent atque instituti in doctrina Christi de vinculi coniugalis perpetuitate, ac lege primitiva circa eandem coniugii indissolubilitatem, non alio sensu ea comparatione uti poterat Apostolus ad eos scribens. Rursum: biennio antequam ad Romanos Paulus suam daret epistolam, praemiserat priorem, quam ad Corinthios scripserat (147). Porro, ut mox ostendemus, in hac perpetuam adstruxerat vinculi coniugalis firmitatem. Praeterea Christi de primitiva lege, deque indissolubilitate doctrina nota erat Romanis ex evangelio Lucae, in quo, ut ostendimus, diserte doctrina

(146) Nam S. Petrus Romam venit an. II. Claudii, nempe aerae vulgaris XLII. vel ad summum an. III. Claudii, aerae vulgaris XLIII. Marcus vero eum comitatus in Urbe evangelium suum scripsit antequam Alexandriam a Petro mitteretur ante obitum Agrippae, scilicet vel postremis mensibus anni aerae vulgaris XLII. vel ante medium anni insequentis XLIII. Cf. Patritium *De evangeliiis*. Friburgi Brisgov. 1855. lib. I. cap. II. q. 2. Paulus vero epistolam scripsit ad Romanos ex Cenchræis an. aerae vulgaris LVII. Cf. Tirinum in Chronico, seu post secundam suam in Asiam peregrinationem. Cf. William Paley. *La vérité de l'histoire de S. Paul prouvée par la comparaison des épîtres*. Trad. de l'angl. Paris. 1821. ch. II. *Épîtres aux romains*, n. 2.

(147) Cf. Estium in argumento quod praemisit huic epistolae, nec non auct. praesertim Paley, *Prémère épître aux Corinthiens*, n. 10 seqq.

Salvatoris de perpetua atque absoluta coniugii indissolubilitate refertur, quod quidem evangelium in Achaia scriptis consignatum est, priusquam Apostolus suam dederit ad Romanos epistolam (118). Ad hoc autem evangelium iuxta veteres Paulus appellat (119); adeoque iuxta huius evangelii doctrinam circa coniugium locutum eum fuisse ad Romanos dicendum est.

Ex his iam praeoccupatae sunt difficultates, quibus Erasmus, Caietanus, Catharinus inter catholicos permoti putarunt, nullam esse vim propositi argumenti. Etenim aiunt Apostolum locutum ad mentem legis Mosaicae, in qua tamen admittebantur divortia; Apostolum praeterea dixisse: *Quae sub viro est mulier*, non autem simpliciter *uxor*, quo innuit se de ea loqui, quae nondum est a marito repudiata; tum videri Apostolum unice contendere vinculum non durare post mortem, non autem illud usque ad mortem permanere, ac denique similitudinem haud necesse esse ut in omnibus conveniat (120).

At vero, non ad mentem legis Mosaicae, sed iuxta legem primitivam Apostolum esse locutum ex dictis manifestum est. Per *mulierem* autem ab Apostolo significatam esse vere *uxorem* seu *uxorata[m]* liquet ex eius verbis: *Igitur vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; si *adultera*, ergo coniugio vineta. Sic pariter manifestum est ex Apostoli scopo ostendendi vinculum con-

(118) Uti diserte testantur Nazianz. Carm. XXXIII. et Hieronymus comment. in Math. adeoque circa an. LIV. aerae christ. aut etiam, ut aliis placet, scripsit Lucas Evangelium suum in Asia Min. circa an. aerae vulgar. XLVIII. ac proinde longe antequam Paulus scripserit epistolam ad Rom. quae in Cenchreis exarata fuit circa an. LVII. Cf. Paley *La vérité de l'histoire de S. Paule*, c. II. Paris, 1821.

(119) Ita S. Hieronymus *De viris illustr.* c. 7. Item epist. ad Paulinum n. 8. S. Ambrosius in Luc. lib. I. §. 11. Origenes in Luc. Hom. I. Euseb. lib. III. c. 4. Chrysost. Hom. I. in Acta. Hom. X. in II. Timoth.

(120) Ita fere Erasmus in Annotat. ad v. 4. cap. VII. epist. ad Rom. Opp. ed. Lugdun. Batav. 1705. tom. VI. pag. 595. Et post eum Caietanus *Comment.* in epist. ad Rom. in hunc loc. ubi contendit Apostolum locutum esse *De statu*, ita ut sensus sit: quamdiu status coniugalis permanet, seu quamdiu mulier est in statu coniugali, et non est repudiata, aut mortuus non fuerit vir eius, tenetur lege coniugii. Ambrosius Catharinus in Annot. in annotationes card. Caietani id ipsum adstruit.

iugii permanere reipsa usque ad mortem, prout permansit lex Mosaica usque ad mortem Christi, nec nisi per mortem solvi (121). Quod vero additur de similitudine, utique necesse non est ut in omnibus similia conveniant, ast opus est, ut similitudo apprime conveniat in eo, in quo consistit *punctum*, ut aiunt, *comparationis*, atque ex quo tota pendet argumenti vis et ratio, ob quam comparatio instituitur (122).

Reliqua missa facio, quum Lutherus, Calvinus, Chemnitius nihil novi addiderint; ac velle clausulam huc inferre de exceptione fornicationis esset vim facere Apostoli textui. Idem dic de aliis plus minus contortis recentiorum Paulini textus interpretationibus, quae omnes a Pauli mente aperte abluunt (123).

Itaque ut accedamus ad alteram Pauli epistolam, quae est I. ad. Cor. VII. duo sese offerunt textus ad rem nostram, quibus proprietas indissolubilitatis absolutae aperte adstruitur. Alter est vv. 10. et 11. ubi Apostolus scribit: « Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus: uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. » Alter vero est. v. 39. « Mu-

(121) Prout testatur idem Apostolus ad Hebr. cap. IX. 16. « Ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. »

(122) Cf. Bellarm. cap. XVI. n. 28. seqq. Atque hic placet afferre paraphrasim, quam exhibet ipse Erasmus huius Paulini textus, quae ita se habet: « Nec enim aliud servandum est in legis obligatione, quam in obligatione mulieris viro iunctae lex ipsa iubet servari. Siquidem mulier viro nupta, et maritali subiecta dominio, tantisper obligata est viro, quoad vixerit vir. Is simul atque mortuus fuerit, eximitur uxor ab eius matrimonii vinculo, sui iuris fit illico ab obitu mariti prioris. Proinde si vivo marito, in cuius ius semel venit, tentet alteri nubere, adultera censebitur, quae reliquerit eum virum, a quo *sola morte* liberari poterat. Contra, si expectet obitum mariti desinit illi esse obstricta, sibi ius iam reddita, ius habet alteri viro, cui volet, nubendi. Neque enim ut ius herile transit ad haeredem, et servus morte heri non mutat statum, sed dominum, ita mariti ius in uxorem, transit ad alium, sed ultra ipsius vitam non porrigitur. Quod si maritus esset immortalis, *semper* maneret obligata mulier. » Non poterat Erasmus clarioribus verbis Apostoli mentem exponere. Opp. ed. cit. tom. VII. p. 797 seq.

(123) Talis inter caeteras est illa I. Ioseph. Batz. qui contendit synonymas esse duas sententias: *Mulier marito fidelitate coniugali obstricta est, quoad*

» lier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit ; quod si
 » dormierit vir eius, liberata est : cui vult nubat : tantum in
 » Domino. »

Ad horum textuum intelligentiam, atque ad evincendam ex iis plenam seu perpetuam connubii christiani indissolubilitatem, iuverit et hic nonnulla praemittere. Haec autem sunt *primo*, quod Apostolus hoc in capite data opera, agat de matrimonio eiusque legibus non autem solum obiter ac incidenter ; *secundo*, quod respondeat variis dubiis seu quaestionibus per epistolam a Corinthiis ipsi propositis ; *tertio*, has quaestiones ad sex revocari, num scilicet christiano homini liceat matrimonii usus ; an in nuptis et viduis expediat nubere ; an liceat divortium ; num etiam insolubile sit fidelis cum infideli coniugium ; quid de virginitate sentiendum ; demum an viduis liceat iterum nubere (124).

Iam vero caeteris omissis, quae ad praesens argumentum non faciunt, nos hic insistimus solutionibus, quas Apostolus praebet ad tertiam et sextam quaestionem. Ad quaestionem igitur, utrum liceat divortium inter fideles, respondit Apostolus vv. 10. et 11. ex doctrina Christi non esse divortium faciendum sive a marito sive ab uxore ; nam par utriusque est ius, adeo ut nec maritus ab uxore, nec uxor a marito discedere debeat *nisi ob fornicationem* ; quod si ob fornicationem aut aliam causam uxor separata fuerit a viro suo aut maneat caelebs, aut viro suo reconcilietur perinde ac maritus separatus ab uxore. Adeoque declarat insolubile prorsus usque ad alterutrius mortem permanere inter christianos coniugii vinculum. Idipsum inculcat in solutione sexti dubii, dum v. 39. declarat mulierem, quamdiu invivis eius maritus est, vinctam esse per legem coniugii, ita ut

illa vivit, et haec mulier fidelis marito esse debet, donec is illius maritus est. In op. Germ. *Harmonia de nova in Bavaria lege circa dissolut. matrim. eum Bibliis et tradit.* Bambergae 1829. pag. 80. et D. Socher, qui vult Paulum de matrimonio ex professo non agere, atque eius comparisonem valere sive agatur de uxore, vivente marito priore, sive de ducta ob altero marito post repudium. In op. German. *De separatione matrimonii in statibus cathol.* Landshut 1822. pag. 71 seqq.

(124) Cf. Bernard. a Piconio in annalsi ad cap. VII. I. ad Corinth.

a viro discedere non possit, et alteri nubere, non secus ac vir, qui non potest discedere ab uxore sua vivente ac alteram ducere. Adeoque insolubile edicit quocumque in casu christianorum coniugium utroque coniuge vivente.

Ex his praeterea constat adhuc clarius, quo sensu clausula, quae penes Matthaeum legitur, de exceptione fornicationis, intelligi debeat ; nempe de sola quoad torum et habitationem separationem seu de discessione, nullo vero modo de vinculi ipsius dissolutione. Alioquin Apostolus nunquam generalem illam protulisset sententiam : *mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit* ; neque praecepisset ex Christi mente in casu discessus seu separationis, mulierem *debere manere innuptam aut viro suo reconciliari*. Nam in sensu adversariorum, posset in discessu propter fornicationem seu adulterium, utpote vinculo soluta, alteri nubere, atque idcirco falsa redderetur Apostoli sententia (125).

Quae ad infirmandam hanc doctrinam afferunt adversarii seu divortiorum patroni levia omnino, vimque inferunt luculentis adeo Apostoli verbis. Erasmus in sua paraphrasi ita enarrat hos textus, ut in alienum plane sensum eos pertrahat. Nam eo rem deducit, ut ex mente Pauli, non qualibet ex causa, sed causa tantum fornicationis liceat divortium fieri, qua non interveniente, si separatio contigerit inter coniuges, non debet amittere uxor spem reconciliationis cum marito, a quo discessit (126). In proluxa autem, quam attexit annotatione in hunc locum idem auctor, totus in eo est ut hanc interpretationem suadeat, imo et persuadeat.

(125) Cf. Estium in Comm. in hunc loc. ubi fuse argumentum istud expendit, ac in tota sua luce collocat Apostoli mentem.

(126) Tom. VI. in nota 42. col. 692. ubi inter caetera scribit : « Est autem » Paulo peculiare nihil non torquere ad evangelii negotium, *pia christianaque » castris*, dum in omnia se vertit, ut omnes Christo lucrifaciat.... Opinor hanc » esse praecipuam clavem ad intelligendam mysticam scripturam, dispicere » quid agat is, qui loquitur, praesertim in Paulo, qui lubricus est in disputando, nunc huc se propiciens nunc illuc. » Col. 100 seq. En cuius indolis esset liberior hic vir.

Idem egit card. Caietanus (127), et post eum Ambrosius Catharinus (128). Verum isti omnes cum scripserint ante absolutum concilium Tridentinum, ac sua scripta subiecerint Ecclesiae iudicio, venia digni aliqua sunt in hac tuenda doctrina. Ast non ita dicendum est de iis, qui postremis hisce temporibus con-nisi sunt eandem tueri sententiam, post editum canonem VII. sess. XXIV. istius concilii, quique eludere sategerunt argumen-tum, quod ex his Apostoli textibus habetur ad omnimodam con-stituendam coniugii perpetuamque indissolubilitatem, cuiusmo-di sunt I. A. Braun Moguntinus (129); Eusebius Amort (130); deinde vero Ant. Frenzel (131); Io. Ios. Batz (132). Sed neque isti novi quidpiam proferunt, dum et in his textibus Paulinis contendunt, subintelligendam clausulam exceptionalem de *fornicatione*, atque aiunt, Apostolum non de *praecepto*, sed de *consilio* accipi debere, dum scribit, uxorem *manere innuptam*, aut non disserere de absoluta et perpetua indissolubilitate; aut denique mentem Apostoli esse, Corinthios docere vinculum coniugale

(127) *Comment.* in 1. ep. ad Cor. in hunc loc. ubi repetit quod alias docuerat, Apostolum loqui secundum *regulam generalem*, cui non adversatur *exceptio aliqua*. Haec autem exceptio iuxta eundem est causa fornicationis, qua disiungitur vinculum coniugale. Ed. Lugd. 1659. Opp. tom V. pag. 109.

(128) In op. cui tit. *Annotationes in comment, Caietani denuo multo locuple-tiores et castigatioris additae*. Lugd. 1542. in 8. *Annot.* ult. libri V. p. 300 seqq. Quamquam hoc in opere Catharinus iugiter et acriter vellicet Caietanum ob singulares atque interdum temerarias et erroneas sententias in quas cardinalis in suis commentariis in lib. N. T. illapsus est, in hac tamen sententia de solu-tione vinculi coniugalis propter adulterium, eidem assentitur, eamque dum defendit, iisdem plane argumentis utitur, quibus hac in re usus fuerat Eras-mus, ut ex eorum collatione planum fit.

(129) In *Dissert. super can VII. Trid. sess. XXIV. De matrimonio. Utrum ma-trimonia vinculum et in casu adulterii alterius coniugum iure divino, an so-lum iure ecclesiastico insolubile sit*. 1787. ac recusa Dusseldorfii a A. Ios. Bin-terim 1847. qui eum refellit.

(130) *Demonstratio critica religionis catholicae*. Venet. 1744. fol. part. I. q. 13. pag. 79. seqq.

(131) *Diss. Num dogma catholicum sit matrimonii vinculum inter vivos con-iuges nullo in casu solvi posse?* edidit, D. Derezer Uratislaviae 1818.

(132) Op. et loc. cit.

cum morte cessare; seu ex communi *regula* esse indissolubile, a qua tamen exceptio locum habeat; vv. autem 39. 40. non proprie et expresse Apostolum loqui de iure divortii, verum eo solum respicere, num melius sit nubere, an sine uxore per-manere.

Hae porro expositiones quam contortae atque violentae sint, facile ab unoquoque cognosci poterit, quin eas singillatim perse-quamur. Supponunt enim, Apostolum aut ignorasse, aut e mente ei excidisse clausulam a Christo de fornicatione apposi-tam ad solvendum coniugium. At vero Paulus non aliud sibi suis in epistolis proposuit, quam germanum sensum nobis exhibere eiusdem clausulae, quam utique prae oculis habebat, dum haec scripsit: nempe significare voluit, clausulam illam unice spectare ad temporaneam dissolutionem, quam nos dicimus quoad solum torum et habitationem, non autem, quemadmo-dum pro certo assumunt adversarii, ad dissolutionem vineuli. Alioquin, ne obscuritatem ingereret, debuisset expressam illius mentionem facere, ac declarare hoc in casu coniugium solvi, prout declaravit solvi in hypothesis de infideli discedente a coniuge fidei, aut renuente cum eo pacifice vivere, et sine contumelia Creatoris, prout a Rom. pontificibus expositum est (133).

Locutum vero esse Apostolum de *consilio*, non autem de *praecepto*, non modo gratis adversarii affirmant, quin ullam adducant probationem, verum aperte id repugnat eiusdem ver-bis: « Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, *praeceptio* non ego, » sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod *si discesserit*, » *manere innuptam*. »

(133) Atque hic me cohibere non possum, quin improbem. I. P. Iacobum impugnatores Braunii, dum in op. *Indissolubilitas vinculi matrimonialis Moguntiae* 1788. pag. 68. inficiatur iuxta Apostolum dissolvi matrimonium in infidelitate contractum per conversionem alterius coniugis, et discessum infide-lis a fidei, respuens canonem *Si infidelis* Innocentii III. utpote a Gratiano de-cepti; et contra *uggerem contrarie sentientium* opponit *Marcum, Lucam, Pau-lum, Hieronymum*, et *Augustinum*, adiciens: *atque hi mihi sufficient*. Ast hec videtur nimis ac temere dictum. Cf. quae hoc de argumento scripsi in tract. *De matrim.* cap. II. prop. II.

Sic, quod addunt, Apostolum non de perpetua indissolubilitate disserere, aequè pugnat cum eiusdem verbis, et cum generali illa sententia v. 39. « Mulier alligata est legi (coniugii), » quanto tempore vir eius vivit. »

Nulla autem erat necessitas Apostolo docendi Corinthios vinculum coniugale cum morte cessare; ecquis enim inter Corinthios hoc ignorabat?

Denique ea, quae habentur vv. 39. 40, utrumque respiciunt, tum *ius* divortii, non quidem quatenus hoc locum habere posset post mortem, sed quatenus ante mortem eiusmodi ius inter christianos nullum existit; tum consilium permanendi in viduitate praebet, potius quam novis se nuptiis implicandi.

Biblicam igitur doctrinam eo spectare, ut neque in casu adulterii inter christianos dissolvi possit coniugii vinculum, quod sola morte dirimitur, ex hactenus dictis manifestum fit. Atque ut, quae fusiori calamo exposita sunt, paucis contrahamus, patet ex dictis totam difficultatem versari circa intelligentiam duorum textuum Matth. V. 32. et XIX. 9. ob interiectam clausulam: *excepta fornicationis causa, nisi ob fornicationem*: quae quidem clausula tum ad simplicem dimissionem, tum ad dissolutionem etiam coniugii referri posse videtur. At si prae oculis habeamus Christi mentem abolendi libelli repudii, atque revocandi coniugii inter fideles suos ad primaevam institutionem; si attente spectemus verborum contextum; si pensemus incommoda, quae provenirent ex eorum interpretatione, qui illam pertrahere velent ad divortium perfectum, adeo ut in causa fornicationis, non modo liceret ream uxorem dimittere, sed etiam aliam ducere, dimissaeque liceret alteri nubere; si omnia haec rite perpendantur, omnia suadent, ac vero etiam persuadent, ad solam dimissionem clausulam illam esse coercendam.

Haec autem mirum in modum confirmantur ac lucem accipiunt ex collatione praedictorum textuum cum iis, quae Christus respondit privatim discipulis suis ipsum eadem de re interrogantibus, cum essent *in domo*, apud Marcum X. ubi loquens de vinculi indissolubilitate nullam exceptionem posuit. Confirmantur etiam ex iis,

quae habentur apud Lucam cap. XVI. Demum ex doctrina apostoli Pauli tum Rom. VII. tum 1. Cor VII. qui affirmat expresse sola coniugis morte matrimonii vinculum solvi; quibus in locis, non nisi vim inferendo textibus, obtrudi potest fornicationis exceptio ex praeconcepta adversariorum sententia, quod Christus apud Matthaecum locutus fuerit de vinculi solutione. Itaque dogmatica Ecclesiae interpretatio doctrinae biblicae de indissolubilitate coniugii ea est, quae scientificè argumentis hermeneuticis demonstratur.

His si addatur sensus traditionalis et constans Ecclesiae praxis omnis dubitatio, si qua forte superesse posset, depellitur; id vero est quod capite insequenti ostendere aggredimur.

CAPUT III.

De sensu traditionali circa indissolubilitatem matrimonii christiani in causa adulterii iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam.

Sensus traditionalis, qui determinet, qua ratione textus biblici accipi debeant, si qua forte difficultas occurrat ad veram eorum intelligentiam arripiendam, desumi debet tum ex Patribus, qui ea de re egerunt, tum ex decretis conciliorum, Romanorumque pontificum, tum ex praxi, quae iugiter in Ecclesia obtinuit. Si igitur ostenderimus Patres, concilia, Romanosque praesules, qui Ecclesiae clavum tenuerunt, nec non iugem Ecclesiae praxim in id conspirare, ut nos doceant, in christiana lege coniugii vinculum propter alterutrius coniugis adulterium minime dissolvi: omnino patebit, evangelicam et apostolicam doctrinam non aliam esse praeter eam, quam hermeneuticis argumentis scientificè adstruximus, propugnando ex Bibliis omnimodam coniugii christiani indissolubilitatem.

Id porro est, quod demonstrandum hoc in capite distincte assumimus, ut vindicemus canonem VII. sess. XXIV. concilii Tridentini. In hac porro quaestione suae non desunt difficultates enodandae, ut ex iis traditionis fontibus, quos enumeravimus, ge-